

Program Rijeka 2020 EPK u funkciji mjerenja socijalne kohezije

Nenad Karajić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za sociologiju, Hrvatska

e-mail: nkarajic@ffzg.hr

ORCID: 0000-0003-4601-8647

SAŽETAK Svrha rada jest ponuditi stručnoj i široj zainteresiranoj javnosti opći uvid u konceptualni model i prve podatke o nekim aspektima socijalne kohezije na primjeru lokalne zajednice: Grada Rijeke i Primorsko-goranske županije (PGŽ). U teorijskom smislu rad se temelji na modifikaciji Radara socijalne kohezije – međunarodne usporedbe socijalne kohezije njemačke fondacije Bertelsmann Stiftung iz 2013. godine. Riječ je o trima osnovnim područjima (društvenim odnosima, društvenoj povezanosti i općem dobru) mjerjenima kroz devet dimenzija s ukupno pedeset varijabli. Korištene su i dvije zamjenske dimenzije u konceptualizaciji i operacionalizaciji pojma: modifikacija skale socijalne kohezije i povjerenja (Sampson, Radenbush i Earls, 1997.) i skale samoizvještavanja o funkcioniranju u obitelji (Bloom, 1985.). Analiza se temelji na podacima anketnog istraživanja provedenog 2019. godine tehnikom lice u lice uz pomoć računala na slučajnim i reprezentativnim uzorcima građana Rijeke i PGŽ-a. Uzorci su konstruirani kao slučajni stratificirani uzorci građana starijih od 16 godina iz Rijeke (N = 410) i PGŽ-a (N = 425). Rezultati istraživanja temelje se na deskriptivnoj statistici i obradi podataka. Sukladno takvom pristupu prepoznat je veći broj osnovnih pokazatelja koji mogu poticati i osnaživati ili slabiti i priječiti proces socijalne kohezije dimenzionirane kao potencijal građana za sudjelovanje u zajednici i društvu. Čini se da se povezivanjem svih prikazanih rezultata u posve općenitu sliku socijalna kohezija na lokalnoj razini uspijeva više zadržati kroz uzajamne mehanizme solidarnosti, povjerenja i potpore tradicionalnih primarnih (obiteljskih) i sekundarnih (prijatelji, susjedi, rođaci izvan kućanstva) neformalnih odnosa i veza, dok je tercijarna sfera (formalne institucije, udruženja i organizirane aktivnosti) manjkava i slabije zastupljena kao čimbenik socijalne kohezije i integracije među ispitanicima.

Ključne riječi: socijalna kohezija, društveni odnosi, društvena povezanost, opće dobro, program Rijeka 2020 EPK.

Uvod: Program Rijeka 2020 europska prijestolnica kulture

Rad koji ovdje predstavljamo nastao je iz potrebe međusobnog povezivanja dvaju polazišnih okvira u kojima je sačinjen. Jedan se odnosi na svojevrsni hommage entuzijastično započetom projektu Grada Rijeke kao Europske prijestolnice kulture (EPK). Može se ustvrditi da je to jedan od najznačajnijih i najvidljivijih projekata Europske unije (EU) u području kulture za Rijeku, Primorsko-goransku županiju (PGŽ) i Republiku Hrvatsku (RH), a koji je bitno otežan pandemijom koronavirusa 2020. godine. Drugi polazišni okvir odnosi se na potrebu znanstvenog utemeljenja, mjerenja i vrednovanja učinaka programa EPK Rijeke kao prve nositeljice naslova po novim pravilima koja je trebala osigurati uvide u učinke projekta Europskoj komisiji i budućim nositeljima EPK naslova.¹ Kako je pandemijska kriza onemogućila zamišljenu i cjelovitu provedbu trogodišnjeg mjerenja i praćenja učinaka projekta EPK, u ovom se prilogu iznose osnovni koncepti i pojedine odrednice početnog mjerenja mogućeg utjecaja programa Rijeka EPK 2020 na procese socijalne ili društvene kohezije. Riječ je naime o izgradnji i osnaživanju osjećaja zajednice, odnosno društvene (socijalne) kohezije kao jednog od ciljanih učinaka nositeljice naslova EPK.

Upravo je taj izazov – praćenje provedbe i procjena učinaka te vrednovanje programa Rijeka 2020 EPK u funkciji jačanja socijalne kohezije kao jednog od glavnih ciljeva projekta – trebao biti predmet glavnine analiza u području mjerenja društvenih učinaka programa.² Pritom su u ostvarenju spomenutog cilja definirani sljedeći očekivani društveni učinci:

1. uključen širok raspon skupina građana i dionika u pripremu i realizaciju projekta
2. povećan pristup kulturi različitih društvenih skupina
3. povećan broj volontera i volonterskih akcija
4. poboljšana veza između grada i građana – jačanje identiteta i poboljšanje društvene kohezije.

Praćenje i evaluacija projekta Rijeka 2020 EPK trebali su pokazati je li tako postavljen cilj uistinu realno utemeljen i jesu li provedene programske aktivnosti pridonijele njegovu ostvarenju. Međutim, problem nemogućnosti povezivanja potencijalnih

¹ Europska komisija (EK) počela je provoditi prve evaluacije projekta EPK 2010. godine. Njima su se mjerili učinci projekta na temelju zajedničkih kriterija za sve nositelje naslova. Evaluacije nisu uspjele pružiti valjane podatke o utjecaju koji je inicijativa EPK napravila. Zbog toga je unesena promjena za gradove nositelje naslova od 2020. do 2033. za koje je propisana obveza provedbe evaluacije projekata dok će EK provoditi evaluacije cijelog programa nakon dužeg razdoblja.

² Naziv projekta: Monitoring i evaluacija projekta Rijeka 2020 Europska prijestolnica kulture. Financira: TD Rijeka 2020 d.o.o. Provoditelj: zajednica WYG savjetovanje, WYG International B. V., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, IPSOS, MAP Savjetovanja i Institut za razvoj i međunarodne odnose. Autor ovog rada je s kolegom Krunoslavom Nikodemom vodio istraživačku dionicu o društvenoj koheziji.

učinaka programa i empirijskih rezultata ima izvor, kako smo već rekli, u pandemiji koja je u potpunosti zaustavila uobičajeni život i dovela do značajnog provedbenog odstupanja od projektom postavljenih istraživačkih ciljeva. Radi dobivanja uvida u postupak provedbe cjelokupno planiranog mjerenja socijalne kohezije u ovom radu se iznose konkretni empirijski podaci prikupljeni istraživanjem iz 2019. godine koji predstavljaju snimku nultog stanja prije uvođenja programa Rijeka 2020 EPK. Iz prikazanih rezultata što slijede zapravo se teško može išta reći o evaluaciji učinaka samog programa, ali prikupljeni podaci mogu poslužiti kao ideja i uporište nekom budućem referentnom mjerenju u području propitivanja socijalnih veza i obrazaca društvenosti. K tomu, poznavanje i deskripcija postojećih socijalnih veza i stavova među pojedinim društvenim akterima na lokalnoj razini (Grad Rijeka/PGŽ) može biti od velike važnosti za kreatore javnih politika, poglavito socijalnih i kulturnih.

No, prije negoli se pozabavimo analizom konkretnih empirijskih podataka prikupljenih istraživanjem, osvrnimo se ukratko na određenje pojma socijalne kohezije te na njegovu konceptualizaciju i operacionalizaciju u sklopu ovog istraživanja.

2. Socijalna kohezija kao radar društvenih odnosa

Polazeći od toga da je socijalna kohezija jedan od ključnih pojmova i koncepata u sociologiji i socijalnoj psihologiji, razmjerno lako ćemo uvidjeti da istaknuta pojmovno konceptualna važnost ne znači nužno jasnu i jednoznačnu određenost. Sve češća upotreba pojma socijalne kohezije u svrhu označavanja različitih sadržaja koji utječu ili mogu utjecati na pojedina društva i njihovo blagostanje stvara neopravdan dojam općeg poznavanja i raširenog osjećaja razumijevanja ovog fenomena. Međutim, na pojednostavljeno pitanje što je to socijalna ili društvena kohezija, u literaturi je moguće pronaći različite odgovore koji jasno upućuju na to da ne postoji jednoznačnost u određivanju tog pojma, niti jedinstveno prihvaćanje određene definicije socijalne kohezije.³

S jedne strane gledajući, posve je jasno da su neka društva bolje organizirana i uravnoteženija od drugih, s razvijenijim osjećajem solidarnosti i pripadnosti. U njima je lakše ostvariti suradnju i postići konsenzus oko zajedničkih ciljeva, normi i smjernica ponašanja te ukupnog razvoja. U globalnoj slici svijeta, u kojoj se društva i zajednice međusobno razlikuju, te se razlike dijelom mogu objasniti specifičnim povijesnim, političkim, ekonomskim ili socio-kulturnim razvojem, ali nikako isključivo njima. Kako bi se takve nejednakosti i moguće sukobe ublažilo ili u potpunosti izbjeglo, u novije

³ Brojne studije provedene na ovu temu u različitim sredinama i među različitim skupinama pokazuju da je poznavanje postojećih socijalnih veza u društvima od velike važnosti, no isto tako pokazuju da se koncept socijalne kohezije također učestalo preklapa i nedovoljno razlikuje od pojmova poput društvene solidarnosti, integracije, socijalnoga kapitala, socijalnih mreža, socijalne države i slično.

se vrijeme naglasak poglavito stavlja na pojam i učinke društvene (socijalne) kohezije. Ovakav sklop ideja smatra da socijalna kohezija počiva na već spomenutim vezama i povezanosti između pojedinaca u društvu – kada pojedinci i skupine osjećaju da ih s drugima veže zajednički cilj, kada prepoznaju te su spremni djelovati za zajedničko dobro, smatrajući se članovima neke zajednice (Izvešće visoke radne skupine za socijalnu koheziju, 2008.). Zbog toga se među zagovornicima toga gledišta ciljano stavlja zamjetan naglasak na *socijalni aspekt kohezije* kao svojevrsne generalne konceptualne odrednice.

Međutim, kako nijedno društvo nije u potpunosti uključivo i kohezivno, društvenu se koheziju može promatrati kao Weberov (1989.) idealni tip, odnosno kao metodu kojom se na apstraktan način opisuje složena društvena stvarnost radi utvrđivanja stupnja do kojega ona odgovara ili odstupa od postavljena ideala. To je poglavito vidljivo u sklopu *ekonomski usmjerenog* razumijevanja socijalne kohezije koje naglašava cjelovito i aktivno sudjelovanje svojih članova, posebice u ekonomskom životu. Ova perspektiva u razumijevanju socijalne kohezije ističe ulogu tržišta i važnost ekonomske uključenosti. Jedna od najvažnijih funkcija politike jest svakome osigurati priliku da sudjeluje u ekonomskom životu, posebice u pogledu pristupa zapošljavanju. Sukladno tomu, svi postupci i prakse s ciljem marginalizacije ili isključivanja osoba s tržišta rada predstavljaju prijetnju socijalnoj koheziji što kao posljedicu može imati osiromašenje socijalnih veza i manjak socijalne integracije. Usto, *pojam kohezije u ekonomskom smislu*, upotrebljava se i kao izraz za pokušaj smanjenja ekonomskih i socijalnih različitosti između bogatih i siromašnih regija. Stoga je procesu socijalne kohezije s jedne strane potrebna pozornost i usmjerenje na one najugroženije, dok je s druge strane nužno stvaranje institucija⁴ koje će posredovati između sektora stanovništva različitih interesa, mogućnosti i ambicija s ciljem zaštite njihovih međusobnih prava (Izvešće visoke radne skupine za socijalnu koheziju, 2008.).

Treći smjer razmišljanja i pogleda na pojam socijalne kohezije i poimanja njezine važnosti u društvima odnosi se, u najširem smislu, na njihovu *kulturu*. U kontekstu multikulturalnih i globaliziranih društava drži se da socijalna kohezija zahtijeva uvažavanje i njegovanje različitosti, kao i poštovanje različitih kultura. Identitet i identitetsko prepoznavanje središnji su pojmovi tog pravca razumijevanja i tumačenja kohezivnih procesa. Ljudi žele da se njihova uvjerenja i kultura cijene, posebice ako su drugačiji od većinskih. Takvo poimanje dovodi socijalnu koheziju u opasnost, dakako, ako se s različitim identitetima ne postupa tako da se prepozna i uvaži njihova međusobna različitost (Izvešće visoke radne skupine za socijalnu koheziju, 2008.).

Kratko ocrtavanje različitih aspekata socijalne kohezije poslužilo nam je kako bismo ukazali na *višedimenzionalnost* toga koncepta te poteškoće s njegovim jednoznačnim

⁴ O širem značenju i ulozi institucija u stvaranju socijalne kohezije vidjeti opširnije North (1990.) i Šunderić (1985.).

definiranjem. To znači da koncept socijalne kohezije prije svega možemo opisati kao snažan participativan potencijal pojedinog društva, ponajprije predstavljen osjećajem pripadnosti pojedinaca tom društvu temeljem kojega se mogu stvoriti pretpostavke za ostvarenje kako razvojnih mogućnosti pojedinaca, tako i održivog ekonomskog rasta i razvoja društva. Pritom naročitu pozornost valja posvetiti potrazi za rastom koji ne stvara snažno izražene nejednakosti u područjima socijalnog, ekonomskog i kulturnog djelovanja. U nastavku ćemo izdvojiti još nekoliko tipologija i teorijskih pristupa socijalnoj koheziji te, naposljetku, predstaviti model prema kojemu smo u empirijskom smislu koncipirali istraživanje i ovaj rad.

Definicija Eurostata iz 2001. godine polazi od toga da je socijalna kohezija stupanj do kojeg su pojedinci i skupine unutar određenog društva povezani zajedničkim osjećajem konsenzusa, dijeljenjem zajedničkih vrijednosti i ciljeva te odnosom međusobne suradnje (Eurostat, 2001.). Nadalje, Chan i suradnici (2006.) predlažu definiciju prema kojoj je socijalna kohezija karakteristika nekog društva koja uključuje vertikalne i horizontalne interakcije između članova društva, koje karakteriziraju stavovi i norme poput povjerenja, osjećaja pripadnosti i spremnosti na sudjelovanje i pružanje pomoći, kao i konkretno ponašanje pojedinaca – vrijednosna/subjektivna i bihevioralna/objektivna komponenta. Bernard (1999.) predstavlja svoj model socijalne kohezije koju vidi u demokratskoj dijalektici između slobode, jednakosti i solidarnosti, u održavanju ravnoteže između tržišta, države i civilnog društva. Navodi tri područja djelovanja u kojima razlikuje dvije razine – formalnu (engl. *formal*) i stvarnu (engl. *substantial*), od kojih se prva odnosi na normativne i institucionalne društvene odnose, a druga na djelovanje i sudjelovanje članova društva, a te su razine također u međusobnom odnosu.

Nastavno, prema Novoj strategiji i akcijskom planu Vijeća Europe za socijalnu koheziju iz 2010. godine⁵ pod socijalnom kohezijom se podrazumijeva sposobnost jednog društva da osigura dobrobit svim svojim članovima, umanjujući nejednakosti i izbjegavajući polarizacije. Kohezivno je društvo prema tome solidarna zajednica koju čine slobodni pojedinci koji demokratskim metodama ostvaruju zajedničke ciljeve. Socijalna kohezija je politički koncept na kojem se temelji ispunjavanje tri ključne vrijednosti Vijeća Europe: ljudska prava, demokracija i vladavina prava. Ekonomska i socijalna kohezija izraz je solidarnosti između država članica i regija Europske unije. Cilj je ostvarenje uravnoteženog razvoja u cijeloj Uniji, smanjivanje strukturnih razlika između regija i promicanje jednakih mogućnosti za sve.⁶ U praksi se navedeno postiže

⁵ Na samitu Vijeća Europe održanom 1997. godine kao jedan od prioritetnih ciljeva istaknuto je promicanje socijalne kohezije u europskim zemljama. Na istom je mjestu utemeljen Odbor za socijalnu koheziju (CDCS) kojem je dodijeljen zadatak izrade Strategije socijalne kohezije Vijeća Europe. Strategija je usvojena 2001. godine, ali se nakon kratkog vremena pojavila potreba za njezinom izmjenom. Tako je nastala Revidirana strategija socijalne kohezije, usvojena u srpnju 2010. godine.

⁶ Lisabonski sporazum iz 2007. godine je dodatno naglasio socijalnu dimenziju Europske unije, nakon što su brojne analize pokazale kako je dominantno ekonomski razvoj nedovoljno praćen sveukupnim društvenim razvojem (Vaš vodič kroz Lisabonski ugovor, 2009.).

kroz niz financijskih operacija, prvenstveno kroz strukturne fondove i kohezijski fond (Kesner-Škreb, 2010.).

Imajući u vidu navedene, kao i mnoge ovdje izostavljene pristupe i pokušaje definiranja pojma socijalne kohezije, u osnovi je vidljivo da je riječ o borbi za ostvarivanje ravnoteže između nabujalog, gotovo hiperinflatornog ekonomskog rasta i nedostatne socijalne pravde. Čini se kako je suvremenom društvu potrebna neka vrsta otrežnjenja i solidarnosti (zajedničkih vrijednosti i povjerenja) koja će umanjiti rizike socijalne isključenosti. A ako ona već i postoji, onda se posebnim mjerama⁷ treba pomoći socijalno ranjivim članovima i skupinama u društvu. Pažljivijim promatranjem mogu se zapaziti brojne prijetnje socijalnoj koheziji: promjene u oblicima i strukturi zaposlenosti, demografske promjene, sumnje u dugoročnu održivost sustava međugeneracijske socijalne sigurnosti, neadekvatan pristup novim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, povećani broj obitelji u nepovoljnom i nesigurnom životnom položaju i tomu slično. Socijalna kohezija je, iako tek weberovski ideal kojemu treba težiti, zapravo neka vrsta ravnoteže, glavni i dugotrajni mehanizam borbe protiv nesigurnosti i nepravde te novih rizika u održavanju sveukupne dobrobiti pojedinaca i njihovih društava.

Nadalje, jednoznačno definiranje socijalne kohezije dijelom je otežano i zbog pojmovnog preklapanja s drugim konstruktima u širokoj upotrebi, primjerice socijalnim kapitalom⁸ i socijalnom isključenosti (Šućur, 2004.). Pritom se kod nekih autora dimenzija socijalnog kapitala učestalo opisuje kao dobrovoljni proces („odozdo“) u kojem pojedinci i skupine imaju glavnu ulogu u svakodnevnim odnosima s obitelji i prijateljima te mrežama i udruženjima. S druge strane, proces u kojem vlada nosi („odozgo“) odgovornost u osiguravanju institucionalnog okvira koji omogućuje socijalnu koheziju kroz smanjivanje nejednakosti i razlika između društvenih skupina kao i nejednakosti prema teritorijalnim/regionalnim područjima, najčešće se povezuje s pojmom socijalne isključenosti (Hulse, Stone, 2007.).

U našem pristupu, nastavno na Hulsea i Stonea (2007.), socijalna kohezija je više od zbroja spomenutih kategorija (socijalnoga kapitala i socijalne isključenosti). Ona uključuje i treću, dominantno kulturnu dimenziju koja se odnosi na norme koje povezuju ljude, uključujući osjećaj zajedničke svrhe, identiteta, zajedničkih vrijednosti kao što su uvažavanje različitosti i ponašanja koja odražavaju takve vrijednosti i stavove.⁹

⁷ Riječ je, dakako, o formalnim i neformalnim potpornim mjerama i mehanizmima koji su zasnovani kako na državnim i institucionalnim mjerama, tako i na nevladinim neformalnim poput obiteljskih, susjedskih, međugeneracijskih, srodničkih i civilnih mehanizama potpore u suočavanja s različitim izvorima prijetnji socijalnoj koheziji.

⁸ Opširnije o odrednicama društvenoga kapitala u nas vidjeti u Cooper, Knight i Blackmore (2005.).

⁹ U tom je smislu ova dimenzija bliska sociološkom funkcionalizmu Talcotta Parsons (1950.) koji piše o „normativnoj integraciji“ kao o mogućnosti društva da se održava kroz internalizaciju i prihvaćanje apstraktnih zajedničkih normi (Haralambos i Heald, 1989.).

Držimo da je uključivanje te dimenzije bilo poglavito važno za propitivanje socijalnih interakcija između i unutar zajednice te obitelji na lokalnoj razini tijekom programa Rijeka 2020 EPK.

Imajući u vidu raznolikost i različite perspektive pri definiranju pojma socijalne kohezije, odlučili smo je konceptualizirati na način prikazan u prvoj tablici.

Tablica 1.
Konceptualizacija socijalne kohezije

SOCIJALNA KOHEZIJA					
	OSJEĆAJ PRIPADNOSTI	POVJERENJE	INTENZITET DRUŠTVENIH ODNOSA	SPREMNOST NA POMOĆ	ČLANSTVO
TEMATSKO PODRUČJE	Identitet	Socijalni kapital	Socijabilnost	Solidarnost	Uključenost
Elementi:	Grad	Opće	Prijatelji	Obitelj	Udruge
	Kvart	Institucionalno	Kolege s posla	Ljudi u gradu	Organizacije
	Regija		U klubu	Ljudi u županiji	Projekti
	Hrvatska			Imigranti	

Usto, osnovna konceptualna polazišta koja u radu koristimo modificirali smo prema Radaru socijalne kohezije – međunarodnoj usporedbi socijalne kohezije njemačke fondacije Bertelsmann Stiftung iz 2013. godine (slika 1).

Slika 1
Konceptualizacija socijalne kohezije (prema Bertelsmann Stiftung, 2013.)

- 2.1. Poistovjećivanje/pripadnost
- 2.2. Povjerenje u institucije
- 2.3. Percepcija pravednosti

- 1.1. Društveno umrežavanje
- 1.2. Povjerenje u ljude
- 1.3. Prihvatanje različitosti

- 3.1. Solidarnost i spremnost na pomoć
- 3.2. Poštivanje društvenih pravila
- 3.3. Građanska participacija

Tematskom području pokrivenosti pojma kohezije valja još dodati usporedbe obilježja i termina u 2., 3. i 4. tablici u kojima se na pregledan i hipotetski način ocrtavaju temeljna područja, dimenzije i smjernice razvijene u ovoj konceptualizaciji.

Tablica 2.
Konceptualizacija socijalne kohezije: *Društveni odnosi*

Domena/područje	Dimenzije	Hipotetske smjernice
1. DRUŠTVENI ODNOSI Kohezija se gradi putem mreže horizontalnih odnosa između pojedinaca i različitih društvenih skupina. Pretpostavlja izgradnju povjerenja i omogućava prihvaćanje različitosti.	1.1. Društveno umrežavanje	Ljudi imaju jake i postojeane oblike društvenog odnošenja i umrežavanja.
	1.2. Povjerenje u ljude	Ljudi imaju izrazito jako povjerenje jedni u druge.
	1.3. Prihvaćanje različitosti	Ljudi prihvaćaju pojedince s različitim vrijednostima i načinima života kao sebi jednakim članovima društva.

Tablica 3.
Konceptualizacija socijalne kohezije: *Društvena povezanost*

Domena/područje	Dimenzije	Hipotetske smjernice
1. DRUŠTVENA POVEZANOST Kohezija se promiče kroz pozitivno poistovjećivanje sa zemljom, izrazito visokim povjerenjem u njezine institucije te percepcijom društvenih okolnosti kao pravednih.	1.1. Poistovjećivanje/pripadnost	Ljudi su snažno povezani sa svojom zemljom i s njom se poistovjećuju.
	1.2. Povjerenje u institucije	Ljudi imaju izrazito visoko povjerenje u društvene i političke institucije.
	1.3. Percepcija pravednosti	Ljudi smatraju da je društveno dobro pravedno raspodijeljeno te da ih se tretira pravedno.

Tablica 4.
Konceptualizacija socijalne kohezije: *Opće dobro*

Domena/područje	Dimenzije	Hipotetske smjernice
2. OPĆE DOBRO Kohezija se promiče kroz stavove i aktivnosti koji pomažu slabima te koji su u skladu s društvenim pravilima i omogućavaju suradnički pristup organizaciji društva.	2.1. Solidarnost i spremnost na pomoć	Ljudi osjećaju odgovornost za druge i spremni su im pomoći.
	2.2. Poštovanje društvenih pravila	Ljudi se drže osnovnih društvenih pravila.
	2.3. Građanska participacija	Ljudi su uključeni u društveni i politički život i sudjeluju u javnim raspravama.

3. Operacionalizacija socijalne kohezije: Instrumenti s terena

Nakon što smo ukratko predstavili konceptualni model socijalne kohezije preostaje nam još samo razlučiti i imenovati pojedine varijable korištene za mjerenje konceptualno zacrtanih područja i dimenzija (tablice 5, 6 i 7). Riječ je o tri osnovna područja mjerena kroz devet dimenzija s ukupno pedeset varijabli, pri čemu su dvije izvorne dimenzije modela (percepcija pravednosti i poštovanje društvenih pravila) zamijenjene novim dvjema (skala socijalne kohezije i povjerenja i skala samoizvještavanja o funkcioniranju u obitelji) radi sadržajnih potreba i ekonomičnosti u primjeni upitnika.

Tablica 5.
Operacionalizacija koncepta socijalne kohezije: *Društveni odnosi*

Domena/područje	Dimenzije (3)	Indikatori/varijable (18)
1. DRUŠTVENI ODNOSI	1.1. Društveno umrežavanje	<ul style="list-style-type: none"> • učestalost druženja s rodbinom • učestalost druženja s prijateljima • učestalost druženja s kolegama s posla • učestalost druženja sa susjedima • učestalost druženja s ljudima u crkvi, džamiji i sl. • učestalost druženja s ljudima u udrugama, klubovima i sl. • učestalost druženja sa strancima • osjećaj usamljenosti i/ili izoliranosti • broj prijatelja na čiju se potporu gotovo uvijek može računati
	1.2. Povjerenje u ljude	<ul style="list-style-type: none"> • povjerenje u ljude u svojoj zajednici (gradu/kraju) • povjerenje u pripadnike drugih etničkih grupa i kultura u gradu/kraju u kojem živite
	1.3. Prihvaćanje različitosti	<ul style="list-style-type: none"> • prihvaćanje ljudi drugačije nacionalnosti • prihvaćanje ljudi drugačijeg vjerskog opredjeljenja • prihvaćanje nevjernika ili ateista • prihvaćanje ljudi drugačijeg političkog uvjerenja • prihvaćanje ljudi homoseksualne orijentacije • prihvaćanje ljudi doseljenih iz drugih krajeva RH • prihvaćanje imigranata, izbjeglica, ljudi iz drugih zemalja i kultura

Tablica 6.
Operacionalizacija koncepta socijalne kohezije: *Društvena povezanost*

Domena/područje	Dimenzije (3)	Indikatori/varijable (9)
1. DRUŠTVENA POVEZANOST	1.1. Poistovjećivanje/pripadnost	<ul style="list-style-type: none"> • osjećaj pripadnosti kvartu/susjedstvu • osjećaj pripadnosti mjestu ili gradu • osjećaj pripadnosti regiji • osjećaj pripadnosti RH • osjećaj pripadnosti Europi
	1.2. Povjerenje u institucije	<ul style="list-style-type: none"> • povjerenje u lokalna tijela vlasti (gradonačelnika, načelnika, gradsku i općinsku upravu) • povjerenje u županijska tijela vlasti (župana, županijsku upravu) • povjerenje u državna tijela vlasti (vladu, ministarstva, predsjednika/cu) • povjerenje u tijela EU-a (EK i povjerenike)
	1.3. Percepcija pravednosti	<i>Nije primijenjena u upitniku.</i>

Tablica 7.
Operacionalizacija koncepta socijalne kohezije: *Opće dobro*

Domena/ područje	Dimenzije (3)	Indikatori/varijable (15)
1. OPĆE DOBRO	1.1. Solidarnost i spremnost na pomoć	<ul style="list-style-type: none"> • individualna solidarnost prema rodbini • individualna solidarnost prema susjedima • individualna solidarnost prema starijima • individualna solidarnost prema doseljenicima • individualna solidarnost prema bolesnima • individualna solidarnost prema nezaposlenima • individualna solidarnost prema beskućnicima
	1.2. Poštovanje društvenih pravila	<i>Nije primijenjena u upitniku.</i>
	1.3. Građanska i politička participacija	<ul style="list-style-type: none"> • sudjelovati na sastanku ili okupljanju u organizaciji sindikata, političke stranke • sudjelovati na prosvjedu ili demonstracijama • potpisati neku peticiju • kontaktirati nekog političara ili javnog djelatnika zbog pritužbi na rad i uslugu • kontaktirati nekog političara ili javnog djelatnika zbog pohvale na rad i uslugu • nositi ili isticati bedževe neke javne kampanje • bojkotirati određene proizvode • moći utjecati na donošenje lokalnih političkih odluka

Na kraju ovog odjeljka valja ponovno naglasiti kako su pored osnovnih konceptualnih polazišta iz Radara socijalne kohezije – međunarodne usporedbe socijalne kohezije (Bertelsmann Stiftung, 2013.) korištene i dvije zamjenske dimenzije u konceptualizaciji i operacionalizaciji pojma: percepcija socijalne kohezije i povjerenje u susjedstvo te obiteljska kohezija, a operacionalizirane su niže navedenim tvrdnjama (tablica 8).

Tablica 8.
Operacionalizacija povjerenja u susjedstvo i obiteljska kohezija

Domena/područje	Dimenzije (2)	Indikatori/varijable (8)
DRUŠTVENA POVEZANOST	Povjerenje u susjedstvo	<ul style="list-style-type: none"> • spremnost na međusobnu ispomoć susjeda • međususjedska povezanost • povjerenje u susjedstvo
	Obiteljska kohezija	<ul style="list-style-type: none"> • obiteljska potpora • osjećaj obiteljskog zajedništva • obiteljska suradnja • obiteljska sloga • obiteljska nesnošljivost

Spomenute konceptualne dimenzije predstavljaju modifikaciju skale socijalne kohezije i povjerenja (Sampson, Radenbush i Earls, 1997.) i skale samoizvještavanja o funkcioniranju u obitelji (Bloom, 1985.).

4. Metodologija

Analiza se temelji na podacima anketnog istraživanja provedenog licem u lice uz pomoć računala (engl. *CAPI*) na slučajnim i reprezentativnim uzorcima građana Rijeke i PGŽ-a od 15. travnja do 2. lipnja 2019. godine.¹⁰ Istraživanje ima pozitivno mišljenje Etičkog povjerenstva za znanstveno-istraživački rad Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a svi instrumenti i podaci pohranjeni su u digitalnom arhivu podataka Filozofskog fakulteta. Uzorci su konstruirani kao slučajni stratificirani uzorci građana starijih od 16 godina iz grada Rijeke (N = 410) i PGŽ-a (N = 425). Pogreška svakog uzorka iznosi +/-4,9%. Oba poduzorka su slučajni stratificirani uzorci, reprezentativni za pripadajuće geografsko područje. U izradi poduzoraka uzeti su u obzir sljedeći parametri populacije prema podacima iz popisa stanovništva 2011. godine: dob 16+, spol, obrazovanje, urbano/ruralno (u slučaju PGŽ-a). Slučajnost izbora ispitanika osigurana je u više etapa na sljedeći način. Poduzorak grada Rijeke:

1. Izbor biračkih mjesta (kao primarnih jedinica izbora) PPS (engl. *probability proportionate to size*), kada je vjerojatnost izbora proporcionalna veličini biračkog mjesta (tj. broja upisanih birača).
2. Slučajni izbor kućanstva unutar izabranog biračkog mjesta, najprije slučajnim odabirom početne točke s popisa adresa biračkog mjesta, a potom i slučajni izbor kućanstva na način da se anketaru zadaju upute za slučajni hod od polazne točke (engl. *random walk method*).
3. Izbor osobe unutar kućanstva, prema pripadnosti osobe pojedinoj kategoriji zadanoj kvotama s obzirom na spol, dob i obrazovanje.

Za poduzorak PGŽ-a etape su jednake, osim što je broj ispitanika izabranih u uzorak u pojedinom naselju proporcionalan veličini tog naselja. Stoga se i prva etapa razlikuje u pojedinosti da je naselje, a ne biračko mjesto jedinica odabira. U trećoj etapi je, uz spol, dob i obrazovanje kvotama praćena i veličina naselja. Realizirani je uzorak ponderiranjem usklađen sa socio-demografskim obilježjima populacije prema popisu stanovništva iz 2011. godine. Kao parametri za ponder u Rijeci uzeti su spol, dob, obrazovanje i kvart, a za ostatak PGŽ-a spol, dob, obrazovanje i veličina naselja. Rad se temelji na deskriptivnoj statistici i obradi podataka obavljenoj univarijantnim tehnikama kojima su analizirane distribucije frekvencija, postoci, prosječne vrijednosti i standardne devijacije na promatranim varijablama za sve ispitanike. Zadaća je ovih mjera ponajprije pružiti sumarni uvid u stavove ispitanika prema sadržajima iz primijenjena upitnika.

¹⁰ Terenski dio istraživanja je za potrebe projekta provela istraživačka agencija IPSOS.

5. Osvrt na rezultate istraživanja

Domena: Društveni odnosi

Društveno umrežavanje. Prvo područje istraživanja unutar teme socijalne kohezije jest učestalost druženja i provođenja zajedničkog vremena s pojedinim skupinama bliskih ili manje poznatih ljudi (tablice 9 i 10). Rezultati prijašnjih istraživanja u posljednjih dvadesetak godina u Hrvatskoj pokazuju da ispitanici visoko vrednuju obitelj (oko 98%), prijatelje i poznanike (oko 95%) i slobodno vrijeme (oko 90%) (Ježovita, 2019.) te da većina izjavljuje kako se često druži s rodbinom (oko 58%) i prijateljima (oko 60%) (Ilišin, Radin, 2007.). Na tragu su tih nalaza i rezultati ovog istraživanja koji pokazuju da su se ispitanici iz Rijeke i iz ostatka PGŽ-a u posljednjih godinu dana najviše družili s prijateljima, susjedima te s rodbinom s kojom inače ne žive. Oko četvrtine ispitanika iz Rijeke i ostatka PGŽ-a u posljednjih su se godinu dana družili s rodbinom s kojom ne žive na tjednoj ili skoro svakodnevnoj razini. Pritom nema bitne razlike između ispitanika iz Rijeke i onih iz ostatka županije. No, s obzirom na učestalost druženja s prijateljima i susjedima razlike postoje. Naime, ispitanici iz Rijeke češće su se družili s prijateljima, a ispitanici iz ostatka županije učestalije su provodili zajedničko vrijeme sa svojim susjedima. To djelomice upućuje na to kako na razlike proizišle iz stupnja urbaniteta, tako i na nešto veću percipiranu važnost susjedstva među ispitanicima izvan grada Rijeke.

Tablica 9.

Koliko često ste se u posljednjih godinu dana nalazili i družili, odnosno provodili zajedničko vrijeme?

RIJEKA	Nijednom	Jednom ili nekoliko puta u godini	Oprilike jednom mjesečno	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta tjedno	Svaki ili gotovo svaki dan	b. o.
	Postoci (%)						
S rodbinom s kojom ne živite	2,5	29,6	17,7	26,2	16,4	7,1	0,5
S prijateljima	0,5	3,8	10,5	19,8	30,9	34,1	0,4
S kolegama s posla izvan radnog vremena	17,8	11,9	17,9	14,6	12,9	8,9	16,0
Sa susjedima	19,2	12,7	15,5	21,9	17,2	12,5	0,9
S ljudima u svojoj crkvi, džamiji, duhovnoj zajednici	50,9	10,2	9,4	10,4	5,5	0,2	13,5
S ljudima u udrugama, klubovima i dobrovoljnim organizacijama (sport, kultura i sl.) kojih ste članovi	46,5	10,2	11,3	9,3	9,6	2,3	10,8
Sa strancima, osobama koje ne poznajete dobro	53,1	17,9	8,2	5,1	3,8	5,2	6,8

Tablica 10.

Koliko često ste se u posljednjih godinu dana nalazili i družili, odnosno provodili zajedničko vrijeme?

PGŽ	Nijednom	Jednom ili nekoliko puta u godini	Otprilike jednom mjesečno	Nekoliko puta mjesečno	Nekoliko puta tjedno	Svaki ili gotovo svaki dan	b. o.
	Postoci (%)						
S rodbinom s kojom ne živite	3,1	29,9	17,5	24,4	16,1	9,1	-
S prijateljima	1,2	6,9	10,4	28,0	24,4	28,5	0,4
S kolegama s posla izvan radnog vremena	19,2	10,4	10,5	20,0	11,2	6,2	22,5
Sa susjedima	13,6	11,5	12,0	22,4	20,3	20,0	0,2
S ljudima u svojoj crkvi, džamiji, duhovnoj zajednici	38,7	22,5	6,6	15,0	7,8	6,4	3,1
S ljudima u udrugama, klubovima i dobrovoljnim organizacijama (sport, kultura i sl.) kojih ste članovi	46,5	8,3	8,1	16,7	10,7	6,0	3,8
Sa strancima, osobama koje ne poznajete dobro	44,5	23,5	10,2	11,2	5,7	4,0	0,8

Od navedenih skupina prednjače tri s kojima se oko polovice ispitanika iz Rijeke i ostatka županije nijednom nisu družili u posljednjih godinu dana, a to su stranci ili nepoznate osobe, ljudi iz neke vjerske zajednice i ljudi iz različitih udruga, klubova i dobrovoljnih organizacija kojih su ispitanici članovi.

Povezano s učestalošću druženja je i pitanje *osjećaja usamljenosti i izoliranosti* (tablica 11). Rezultati prethodnih istraživanja pokazuju da se 2012. godine nešto manje od 10 posto ispitanika u Hrvatskoj osjećalo usamljeno, od toga „stalno“ 1,2%, a „većinu vremena“ oko 5%.¹¹ Slični rezultati dobiveni su i u ovom istraživanju. Većina ispitanika (oko 70%) nije se osjećala usamljeno ili izolirano (na poslu, kod kuće ili u društvu) u posljednje vrijeme. Ipak, među onima koji su se barem povremeno tako osjećali u posljednje vrijeme nešto je više ispitanika iz županijskog poduzorka (27,4%) nego iz Rijeke (22,2%).

¹¹ Riječ je o podacima istraživanja *Europsko istraživanje o kvaliteti života* 2011./2012.

Tablica 11.

Jeste li se u posljednje vrijeme (na poslu, kod kuće ili u društvu) osjećali usamljeno i/ili izolirano?

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Ne	69,5	65,2
Povremeno	22,2	27,4
Često	5,8	5,4
Stalno	1,0	0,4
b. o.	1,5	1,6

Potpora prijatelja. Prethodno pitanje bitno je povezano i s pitanjem koliko prijatelja netko ima na čiju podršku i pomoć može računati mimo primarnih obiteljskih veza s užom obitelji i rodbinom (tablica 12). Rezultati pokazuju da je brojnost takvih prijateljstava nešto prisutnija kod ispitanika iz županije (njih oko 48% izjavljuje da ima petero i više prijatelja na čiju podršku ili pomoć može računati) nego kod onih iz Rijeke (oko 38%). Također, nešto više ispitanika iz Rijeke odgovorilo je da nema nijednog takvog prijatelja ili prijateljicu (oko 5%) nego iz ostatka županije (oko 2%). S druge strane, više ispitanika iz Rijeke odgovorilo je da ima troje ili četvero takvih prijatelja (27%) u odnosu na ispitanike iz ostatka županije (18%).

Tablica 12.

Ne računajući užu obitelj i rodbinu, koliko imate prijatelja/ica na čiju podršku i/ili pomoć gotovo uvijek možete računati?

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Nijednog/nijednu	4,9	1,7
Jednog/jednu	8,4	9,2
Dvoje	19,4	19,0
Troje	18,7	11,6
Četvero	8,3	7,5
Petero	15,7	21,2
Više od pet	22,2	26,4
Ne želi odgovoriti.	2,5	3,3

Ukupno, većina ispitanika u Rijeci (oko 65%) i u ostatku županije (oko 67%) ima troje i više prijatelja na čiju podršku i pomoć može računati. Dobiveni rezultati u skladu su s rezultatima prethodnih istraživanja, primjerice iz 2015. godine u kojem je oko 60% ispitanika izjavilo da „može računati na prijatelje kada stvari krenu loše“.¹² Iako se o međusobnoj interakciji i kvaliteti ovih potpornih veza ne mogu izvoditi daleko-

¹² *Pilarov barometar hrvatskog društva* (2015.).

sežni zaključci o njihovoj efektivnosti, iskazan broj sekundarnih socijalnih veza¹³ koje čine prijatelji upućuje na strukturni potencijal i resurse koji mogu biti mobilizirani prema potrebi. Ipak, podaci nam na ovoj razini ne omogućuju posve ispravno procijeniti gustoću i snagu prijateljskih mreža kao mogućeg resursa za socijalnu koheziju jer je broj pojedinaca kao potencijalnog izvora povezanosti i potpore tek manji dio ukupne slike o socijalnoj dinamici i podršci iskazanoj na taj način.

Povjerenje u ljude. Kao mogući resurs za mjerenje i jačanje socijalne kohezije nezaobilazna je i problematika povjerenja u ljude koje varira među pojedinim sredinama i društvima. Rezultati dosadašnjih istraživanja u Hrvatskoj u posljednjih dvadesetak godina uglavnom pokazuju nisku razinu povjerenja, od 18% 1999. godine, 19% 2008. te 13% 2017. godine (Ježovita, 2019.). Rezultati ovog istraživanja, na promijenjenoj skali, pokazuju znatno više povjerenje (tablica 13). Iako je relativna većina ispitanika iz Rijeke i iz ostatka županije suglasna da se većini ljudi može vjerovati, primjetne su ipak i neke razlike. Ispitanici iz PGŽ-a skloniji su nepovjerenju prema drugim ljudima (33,5%) u odnosu na ispitanike iz Rijeke (25,0%).

Tablica 13.

Općenito govoreći, biste li rekli da u gradu/kraju gdje živite...

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Većini ljudi može se vjerovati.		
Uopće se ne slažem.	6,6	10,7
Uglavnom se ne slažem.	18,4	22,8
Niti se slažem, niti se ne slažem.	32,3	27,9
Uglavnom se slažem.	36,9	34,1
U potpunosti se slažem.	4,6	4,0
b. o.	1,2	0,4
Pripadnicima drugih etničkih grupa i kultura može se vjerovati.		
Uopće se ne slažem.	5,2	8,5
Uglavnom se ne slažem.	11,5	19,3
Niti se slažem, niti se ne slažem.	40,9	30,7
Uglavnom se slažem.	35,2	35,8
U potpunosti se slažem.	5,3	3,2
b. o.	1,9	2,4

¹³ Primarna sfera odnosi se na najbliže obiteljske i druge odnose unutar kućanstva, sekundarna zahvaća odnose sa susjedima, prijateljima i rođacima izvan kućanstva dok se tercijarna odnosi na sudjelovanje u organiziranim aktivnostima i udruženjima (Paugam i Russell, 2000., prema: Dobrotić, 2010.).

Slični rezultati dobiveni su i na pitanje o povjerenju prema pripadnicima drugih etničkih grupa i kultura. Kako je vidljivo iz tablice, oko 40% ispitanika iz Rijeke i iz ostatka županije iskazuje povjerenje u tom smislu, no opet su ispitanici iz ostatka županije skloniji nepovjerenju (27,8%) u odnosu na one iz Rijeke (16,7%).

Pribvaćanje različitosti. Nakon pitanja povjerenja, sljedeće pitanje odnosi se na socijalnu distancu prema skupinama različitih uvjerenja i svjetonazora (tablica 14). Rezultati za Rijeku i ostatak županije uglavnom su slični. Većini ispitanika ne bi smetalo da za susjede ima pripadnike navedenih skupina.

Tablica 14.

Bi li vam smetalo imati za susjede pripadnike niže navedenih skupina?

	Rijeka			PGŽ		
	Ne bi mi smetalo.	Malo bi mi smetalo.	Jako bi mi smetalo.	Ne bi mi smetalo.	Malo bi mi smetalo.	Jako bi mi smetalo.
	Postoci (%)					
Ljude drugačije nacionalnosti od vaše	92,1	7,6	0,3	89,3	9,3	1,4
Ljude drugačijeg vjerskog opredjeljenja od vašeg	91,3	8,4	0,3	88,8	8,5	2,7
Nevjernike ili ateiste	93,8	4,9	0,8	89,5	7,7	2,8
Ljude drugačijeg političkog uvjerenja od vašeg	94,3	4,9	0,8	91,2	8,0	0,8
Ljude homoseksualne orijentacije	79,6	14,0	6,4	69,0	20,2	10,8
Ljude koji su se doselili iz drugih krajeva Hrvatske	95,0	4,7	0,4	92,9	6,2	0,9
Imigrante, izbjeglice, ljude koji su doselili iz drugih zemalja i kultura	63,2	29,0	7,8	57,5	30,8	11,7

Ipak, rezultati pokazuju da postoji izražena socijalna distanca u tom smislu prema imigrantima, izbjeglicama i ljudima koji su se doselili iz drugih zemalja i kultura, kako u Rijeci (36,8% ispitanika bi malo ili jako smetalo da ih ima za susjede) tako i u ostatku županije (42,5%). Također, vidljiva je i socijalna distanca prema osobama homoseksualne orijentacije kao mogućim susjedima, više u ostatku županije (31,0%) nego u Rijeci (20,4%). Usporedba ovih rezultata s rezultatima iz 2017. godine za cijelu populaciju Hrvatske uglavnom pokazuje nešto veću snošljivost, odnosno nižu socijalnu distancu u Rijeci i ostatku županije u odnosu na cijelu zemlju. Tako je 2017. godine 69% ispitanika navelo da ne bi željeli imati za susjede narkomane, alkoholičare (58%) i homoseksualce (37%) (Ježovita, 2019.). To znači da se netom iskazana recepcija

prema ovim skupinama može djelomice protumačiti nešto povoljnijom za kohezivne procese i toleranciju različitosti u odnosu na ostatak Hrvatske.

Povjerenje u susjedstvo i obiteljska kohezija. U literaturi koja se bavi istraživanjima susjedstva kao čimbenika socijalne kohezije možemo pronaći različite varijacije pri određenju pojma i fenomena susjedstva.¹⁴ Iz širokog raspona objektivnih i subjektivnih kriterija koje pojedinci uzimaju u obzir kod procjene zadovoljstva i karakteristika susjedstva izdvojili smo tri dimenzije s pripadajućim tvrdnjama o solidarnosti, povezanosti i povjerenju (tablica 15).¹⁵ Rezultati pokazuju da su ispitanici iz županijskog poduzorka skloniji smatrati da su njihovi susjedi spremni pomoći (66,9%) za razliku od ispitanika iz Rijeke (58,8%).

Tablica 15.

U kojoj mjeri se vi osobno slažete sa svakom od niže navedenih tvrdnji o susjedstvu u kojem živite?

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Ljudi koji ovdje žive spremni su pomoći svojim susjedima.		
Uopće se ne slažem.	3,7	2,9
Uglavnom se ne slažem.	10,0	8,1
Niti se slažem, niti se ne slažem.	27,5	22,1
Uglavnom se slažem.	49,3	52,1
U potpunosti se slažem.	9,5	14,8
U ovom susjedstvu su ljudi međusobno čvrsto povezani.		
Uopće se ne slažem.	7,4	9,1
Uglavnom se ne slažem.	23,6	18,4
Niti se slažem, niti se ne slažem.	36,4	32,2
Uglavnom se slažem.	28,7	32,2
U potpunosti se slažem.	3,9	8,2
Ljudima u mojem susjedstvu može se vjerovati.		
Uopće se ne slažem.	4,7	5,6
Uglavnom se ne slažem.	12,4	8,6
Niti se slažem, niti se ne slažem.	33,6	26,9
Uglavnom se slažem.	42,2	44,3
U potpunosti se slažem.	7,0	14,7

¹⁴ Za potrebe ovog rada i usporedivost podataka u tom smislu instruktivan je članak skupine autora (Miletić, Krnić i Majetić, 2016.) o susjedstvu i socijalnoj integraciji na primjeru Hrvatske.

¹⁵ Radi usporedivosti podataka s radom skupine autora (Miletić, Krnić i Majetić, 2016.) također je korištena skraćena verzija instrumenta za percepciju socijalne kohezije susjedstva koji su izvorno koristili Sampson, Raudenbush i Earls (1997.).

Slični rezultati dobiveni su i na druge dvije tvrdnje. Da su ljudi u njihovu susjedstvu čvrsto povezani smatra 40,4% ispitanika iz županije naspram 32,6% ispitanika iz Rijeke. Također, da se ljudima u njihovu susjedstvu može vjerovati smatra 59% ispitanika iz PGŽ-a, dok isto smatra 49,2% ispitanika iz Rijeke. Općenito, rezultati sugeriraju nešto pozitivniju sliku o susjedstvu u ispitanika iz PGŽ-a spram ispitanika iz Rijeke.

Rezultati prikupljeni ovim istraživanjem vrlo su slični rezultatima do kojih je došla skupina istraživača (Miletić, Krnić i Majetić, 2016) temeljem podataka Pilarova barometra hrvatskoga društva 2014. godine na slučajnom uzorku punoljetnih građana Hrvatske. Iako uz neka neznatna odstupanja, u ovom istraživanju, kao i u ranije provedenom na nacionalnoj razini, gledajući rangove, može se ustvrditi da se od tri analizirane dimenzije na vrhu nalazi solidarnost, odnosno spremnost na međusobno susjedsko pomaganje. Nakon nje slijede odnosi povjerenja, odnosno tvrdnja natpolovičnog broja ispitanika da se može vjerovati ljudima koji žive u njihovu susjedstvu, dok je na trećem, „najslabije“ ocijenjenom, mjestu čvršća međuljudska povezanost koju iskazuje nešto manji broj ispitanika (33% županijskog poduzorka; 40% ispitanika iz Rijeke te 46% nacionalnog uzorka iz prijašnjeg istraživanja).

U sljedećem koraku zanimale su nas međusobne interakcije i potporne aktivnosti na obiteljskoj razini kao iskazi međugeneracijske i srodničke kohezijske dinamike. Rezultati pokazuju kako s obzirom na niže propitane tvrdnje doista nema većih razlika između ispitanika koji žive u Rijeci i onih koji žive u drugim dijelovima županije.

Tablica 16.

U kojoj mjeri se svaka od niže navedenih tvrdnji odnosi na vašu obitelj, bez obzira živite li zajedno s njima?

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Članovi moje obitelji međusobno se podupiru i pomažu.		
Uopće se ne odnosi na moju obitelj.	1,0	1,0
Većinom se ne odnosi na moju obitelj.	1,6	2,0
Ne znam, ne mogu procijeniti.	5,7	6,6
Većinom se odnosi na moju obitelj.	32,1	27,3
U potpunosti se odnosi na moju obitelj.	58,6	60,4
b. o.	1,0	2,8
U mojoj obitelji postoji snažan osjećaj zajedništva.		
Uopće se ne odnosi na moju obitelj.	0,4	0,5
Većinom se ne odnosi na moju obitelj.	2,5	3,4
Ne znam, ne mogu procijeniti.	8,0	8,4
Većinom se odnosi na moju obitelj.	32,8	27,9
U potpunosti se odnosi na moju obitelj.	55,1	56,8
b. o.	1,2	3,0

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
U mojoj se obitelji mnogo toga obavlja zajedno.		
Uopće se ne odnosi na moju obitelj.	0,6	1,4
Većinom se ne odnosi na moju obitelj.	5,9	5,1
Ne znam, ne mogu procijeniti.	11,5	9,8
Većinom se odnosi na moju obitelj.	33,0	33,1
U potpunosti se odnosi na moju obitelj.	48,0	48,0
b. o.	1,0	2,5
Stvarno se dobro slažemo kao obitelj.		
Uopće se ne odnosi na moju obitelj.	0,6	0,6
Većinom se ne odnosi na moju obitelj.	2,0	2,5
Ne znam, ne mogu procijeniti.	9,5	8,3
Većinom se odnosi na moju obitelj.	34,4	29,9
U potpunosti se odnosi na moju obitelj.	52,6	55,8
b. o.	1,0	2,7
Kada smo kod kuće, čini se kao da jedni druge izbjegavamo.		
Uopće se ne odnosi na moju obitelj.	69,9	69,8
Većinom se ne odnosi na moju obitelj.	13,3	13,1
Ne znam, ne mogu procijeniti.	5,7	7,2
Većinom se odnosi na moju obitelj.	6,1	5,0
U potpunosti se odnosi na moju obitelj.	2,8	2,7
b. o.	2,2	2,3

Kako je vidljivo iz tablice većina ispitanika slaže se s prve četiri tvrdnje, odnosno ne slaže se s petom tvrdnjom. Dakle većina ispitanika (više od 80%) smatra da se u njihovoj obitelji međusobno podupiru i pomažu, da postoji snažan osjećaj zajedništva, da se mnogo toga obavlja zajedno te da se dobro slažu kao obitelj. Također, većina ispitanika ne smatra da kod kuće jedni druge izbjegavaju. Dobivene rezultate osnažuju i rezultati prethodnih istraživanja koja su provedena na reprezentativnim uzorcima za cijelu Hrvatsku. Tako rezultati Pilarova barometra iz 2015. godine pokazuju kako većina ispitanika navodi da im se njihova obitelj stvarno trudi pomoći (oko 73%), da od svoje obitelji dobivaju emocionalnu pomoć i podršku koju trebaju (oko 71%) i da mogu razgovarati o svojim problemima sa svojom obitelji (oko 67%). Upravo potvrđeno postojanje snažnih obiteljskih veza upućuje na solidarnu i emocionalnu povezanost kao generatora za održavanje kvalitete života u širem smislu te zamjetnog izvora neformalne socijalne podrške u mogućim kriznim društvenim situacijama. Priroda obiteljskih veza svakako zaslužuje i širu analizu kojom bi se propitale pretpostavke o njihovoj efektivnosti u području socijalne kohezije, poglavito u procjeni skrbi i osnaživanja ranjivih osoba.

Domena: Društvena povezanost

Osjećaj pripadnosti. Sljedeće pitanje iz upitnika odnosi se na osjećaj pripadnosti ispitanika prema različitim društvenim i teritorijalnim zajednicama (tablica 17). S jedne strane, najviše je izražen osjećaj pripadnosti za mjesto ili grad u kojem žive, kako kod ispitanika iz Rijeke (70,3%), tako i kod ispitanika iz ostatka županije (64,1%). S druge strane, prema istom obrascu, najslabije je iskazan osjećaj pripadnosti Europi (u ispitanika iz Rijeke 50,6%, a u ispitanika iz ostatka županije 45,1%).

Tablica 17.

Procijenite u kojoj je mjeri vama osobno važan osjećaj pripadnosti svakoj od niže navedenih društvenih i prostornih zajednica.

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Kvartu/susjedstvu u kojem živite		
Potpuno nevažno	5,3	5,7
Uglavnom nevažno	8,8	9,0
Niti važno, niti nevažno	24,9	28,3
Uglavnom važno	43,3	34,8
Izrazito važno	17,1	22,0
b. o./n. z.	0,5	0,3
Mjestu ili gradu u kojem živite		
Potpuno nevažno	2,8	4,7
Uglavnom nevažno	7,2	6,2
Niti važno, niti nevažno	19,0	24,5
Uglavnom važno	48,0	39,7
Izrazito važno	22,3	24,4
b. o./n. z.	0,8	0,5
Regiji u kojoj živite		
Potpuno nevažno	3,4	4,9
Uglavnom nevažno	7,1	6,6
Niti važno, niti nevažno	24,6	28,4
Uglavnom važno	43,8	37,7
Izrazito važno	20,2	21,8
b. o./n. z.	1,0	0,7
Hrvatskoj u cijelosti		
Potpuno nevažno	4,0	6,0
Uglavnom nevažno	7,8	7,4
Niti važno, niti nevažno	26,1	30,1
Uglavnom važno	42,8	32,6
Izrazito važno	18,4	23,4
b. o./n. z.	1,0	0,5

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Europi u cijelosti		
Potpuno nevažno	5,1	8,8
Uglavnom nevažno	11,2	9,7
Niti važno, niti nevažno	31,6	35,9
Uglavnom važno	38,1	29,4
Izrazito važno	12,5	15,7
b. o./n. z.	1,6	0,5

Zbirno gledano, primjetan je nešto niže izražen osjećaj pripadnosti u ispitanika iz županijskog poduzorka u odnosu na grad Rijeku prema svim navedenim društvenim i teritorijalnim zajednicama. Tako primjerice 60,4% ispitanika iz Rijeke navodi važnost osjećaja pripadnosti svom kvartu ili susjedstvu naspram 56,8% onih iz drugih dijelova županije. Slično tome, važnost osjećaja pripadnosti Hrvatskoj navodi 61,2% ispitanika iz Rijeke, a isto to navodi 56,0% ispitanika iz ostatka županije. Usporedba dobivenih rezultata s rezultatima prethodnih istraživanja za cjelokupnu populaciju Hrvatske pokazuje da je osjećaj pripadnosti kvartu/susjedstvu u riječkih ispitanika na gotovo istoj razini kao i u populaciji (61,0%). Također, slični su rezultati i za osjećaj pripadnosti mjestu života (75,0% u populaciji) i Europi (51,0% u populaciji). No, postoje i razlike, prije svega u osjećaju pripadnosti regiji i Hrvatskoj u cjelini. Naime u Hrvatskoj je znatno više izražen osjećaj regionalne pripadnosti (76,0%) i pripadnosti Hrvatskoj (80,0%) nego što je to kod ispitanika iz Rijeke i ostatka županije (Cifrić i Nikodem, 2006.; Cifrić, Trako Poljak i Klasnić, 2013.).

Povjerenje u institucije. Sljedeće je pitanje povjerenja u različite oblike izvršne vlasti (tablica 18). Rezultati dosadašnjih istraživanja jasno pokazuju izrazito nisko povjerenje u institucije u Hrvatskoj, poglavito u izvršnu vlast (Nikodem i Črpić, 2014.). Rezultati ovog istraživanja nisu izuzetak, također pokazuju da većina ispitanika iskazuje nisko povjerenje u izvršnu vlast. Pritom je vidljivo da su žitelji županije nešto većeg povjerenja u lokalna tijela vlasti (11,0%) od ispitanika iz Rijeke (6,3%), dok u oba ispitanika poduzorka tek oko 6,0% njih ima mnogo ili izrazito mnogo povjerenja u tijela vlasti PGŽ-a.

Tablica 18.

Koliko povjerenja imate u svako od niže navedenih tijela izvršne vlasti?

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Lokalna tijela vlasti (gradonačelnik, načelnik, gradska i općinska uprava)		
Nimalo	40,2	25,1
Malo	24,9	23,5
Osrednje	25,7	37,7
Mnogo	4,8	10,0
Izrazito mnogo	1,5	1,0
b. o.	2,8	2,8
Tijela vlasti PGŽ-a		
Nimalo	37,8	23,6
Malo	27,2	27,4
Osrednje	25,6	38,7
Mnogo	5,1	5,6
Izrazito mnogo	1,7	0,8
b. o.	2,6	3,9
Državna tijela vlasti (Vlada, ministarstva, predsjednica RH)		
Nimalo	50,5	42,8
Malo	25,3	21,7
Osrednje	17,7	28,2
Mnogo	3,9	2,5
Izrazito mnogo	0,2	1,8
b. o.	2,4	3,0
Tijela EU-a (Europska komisija i povjerenici)		
Nimalo	37,2	30,9
Malo	27,5	22,5
Osrednje	24,8	35,8
Mnogo	3,6	5,8
Izrazito mnogo	2,5	1,9
b. o.	4,3	3,1

Niz na ljestvici većeg nepovjerenja nego povjerenja u tijela izvršne vlasti nastavljen je i s tijelima vlasti na državnoj i europskoj razini. Tek oko 4,0% ispitanika oba poduzorka iskazuje mnogo povjerenja u državna tijela vlasti, dok su nešto povoljniji rezultati dobiveni za tijela Europske unije (oko 7%).

Domena: Opće dobro

Solidarnost i spremnost na pomoć. Nakon pitanja povjerenja slijedi pitanje o osobnoj solidarnosti i odricanju u smislu ulaganja novca i/ili vremena radi poboljšanja životnih uvjeta različitim potrebitih osoba ili ranjivih skupina (tablica 19). Rezultati pokazuju da su ispitanici iz Rijeke i ostatka županije u proteklih godinu dana najviše pomagali rodbini s kojom ne žive, a najmanje su pomagali doseljenicima.

Tablica 19.

Jeste li u posljednjih godinu dana vi osobno uložili svoje vrijeme i/ili novac radi poboljšanja životnih uvjeta pripadnika niže navedenih skupina?

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Rodbina s kojom ne živite		
Ne	31,3	38,2
Da	67,1	60,6
b. o.	1,5	1,2
Susjedi		
Ne	53,4	47,6
Da	45,6	50,9
b. o.	1,0	1,5
Osobe starije životne dobi		
Ne	39,8	41,5
Da	58,5	56,9
b. o.	1,7	1,6
Doseljenici		
Ne	86,3	79,9
Da	12,5	16,3
b. o.	1,2	3,8
Bolesni i nemoćni		
Ne	48,9	46,8
Da	49,3	51,0
b. o.	1,7	2,2
Nezaposlene osobe		
Ne	62,9	64,6
Da	35,2	33,0
b. o.	1,9	2,4
Beskućnici		
Ne	57,7	65,4
Da	39,9	31,0
b. o.	2,4	3,6

S obzirom na razinu solidarnosti nema bitnih razlika između ispitanika iz Rijeke i onih iz ostatka županije. Ispitanici iz Rijeke u proteklih godinu dana nešto su više pomagali rodbini s kojom ne žive, a žitelji iz ostatka županije nešto su više pomagali susjedima. Usto su građani Rijeke nešto više (39,9%) nego žitelji županije (31,0%) pomagali beskućnicima.

Građanska i politička participacija. Participacija u pojedinim aktivnostima povezanim s lokalnim političkim odlukama zasigurno može biti percipirana kao čimbenik koji pridonosi procesu kohezije te je procjena mogućnosti utjecaja na takve odluke uključena i u ovo istraživanje (tablica 20). S obzirom na to ispitanici iz oba poduzorka podjednako smatraju da nemaju mogućnosti utjecaja na donošenje lokalnih političkih odluka. Podaci pokazuju da daleko najveći broj njih (preko 80%) smatra kako nemaju mogućnost takva utjecaja, dok se za one koji smatraju suprotno, da jesu u mogućnosti utjecati na lokalne političke odluke, kreću ispod 15 posto.

Tablica 20.

Smatrate li da imate mogućnost utjecati na donošenje lokalnih političkih odluka koje vas se izravno tiču?

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Uopće ne	53,5	54,0
Uglavnom ne	32,5	30,8
Uglavnom da	11,8	12,4
Da, u potpunosti	1,2	1,8
b. o.	0,9	1,1

Povezano s pitanjem o mogućnosti utjecaja na donošenje lokalnih političkih odluka je i pitanje o različitim oblicima građanske i političke aktivnosti (tablica 21). Rezultati pokazuju da ispitanici, kako iz Rijeke tako i iz ostatka županije, nisu bili izrazito politički aktivni u posljednjih godinu dana. Izuzetak su političke aktivnosti na internetu, u čemu je u navedenom razdoblju bilo aktivno 41,9% ispitanika iz Rijeke i 47,8% ispitanika iz ostatka županije.

Tablica 21.

Jeste li osobno u posljednjih godinu dana učinili nešto od sljedećeg?

	Rijeka	PGŽ
	Postoci (%)	
Bili na sastanku ili okupljanju u organizaciji sindikata, političke stranke ili političke aktivističke grupe.		
Nisam.	90,6	84,7
Jesam.	8,7	13,7
b. o.	0,7	1,5
Sudjelovali na prosvjedu ili demonstracijama.		
Nisam.	82,9	87,6
Jesam.	16,4	11,0
b. o.	0,7	1,4
Potpisali neku peticiju, uključujući i peticiju putem e-maila ili peticiju na internetu.		
Nisam.	56,4	50,7
Jesam.	41,9	47,8
b. o.	1,7	1,5
Kontaktirali nekog političara ili javnog djelatnika zbog pritužbi na rad i uslugu, ne računajući rutinske kontrole kad koristite neku javnu uslugu.		
Nisam.	93,3	90,2
Jesam.	5,6	8,7
b. o.	1,2	1,1
Kontaktirali nekog političara ili javnog djelatnika zbog pohvale na rad i uslugu, ne računajući rutinske kontrole kad koristite neku javnu uslugu.		
Nisam.	94,2	91,8
Jesam.	4,7	7,1
b. o.	1,0	1,1
Nosili ili isticali bedževe ili naljepnice neke javne kompanije.		
Nisam.	94,4	95,0
Jesam.	4,8	3,6
b. o.	0,8	1,4
Bojkotirali određene proizvode, to jest izbjegavali kupovanje nekog proizvoda iz moralnih razloga.		
Nisam.	79,9	82,9
Jesam.	19,1	15,7
b. o.	1,0	1,4

Unutar te slabo izražene građanske i političke participacije ipak su vidljive određene razlike između ispitanika iz Rijeke, koji su bili nešto aktivniji u sudjelovanju na prosvjedima i demonstracijama te bojkotiranju određenih proizvoda iz moralnih razloga, i ispitanika iz ostalih dijelova županije koji su pak bili nešto aktivniji u odlascima na

sastanke, političkim aktivnostima na internetu te kontaktiranju nekog političara ili javnog djelatnika radi pohvale ili pritužbe. Dobiveni rezultati u skladu su s rezultatima prethodnih istraživanja provedenih za cijelu populaciju Hrvatske. Naime, 2017. godine oko 48% ispitanika je potvrdilo aktivnost u svrhu potpisivanja peticije, oko 10% u svrhu bojkota i demonstracija, a oko 7% u vidu štrajkova (Ježovita, 2019.).

6. Ograničenja istraživanja

Kontekstualno ograničenje. Višedimenzionalna konceptualizacija socijalne kohezije trebala nam je omogućiti izvođenje nedvojbenih zaključaka o tome je li se društvena kohezija mjerena kao dobrobit građana Rijeke i PGŽ-a statistički gledano povećala i jesu li neke od postojećih nejednakosti umanjene ili se barem na perceptivnoj razini vide manjima među članovima zajednice nakon provedbe programa Rijeke 2020 EPK. Međutim, nakon inicijalne nemogućnosti provedbe planiranog trogodišnjeg istraživanja kao empirijskog testa prije, za vrijeme i nakon provedbe programa Rijeke 2020 EPK zbog pandemije koronavirusa cilj ovog rada postavljen je na novoj razini – ponuditi stručnoj i široj zainteresiranoj javnosti opći uvid u konceptualni model i prve podatke o nekim aspektima socijalne kohezije na primjeru lokalne zajednice: Grada Rijeke i PGŽ-a. Pritom smo, dakako, kao nultu točku mjerenja uzeli rezultate istraživanja provedenoga godinu prije (2019.) negoli će Grad Rijeka postati nositelj titule EPK.

Imajući u vidu to da su se obrasci društvenosti i socijalnih interakcija tijekom pandemije znatno mijenjali i možda ostavili nepovratnog traga na percepciji dijela ili svih ispitanih aspekata društvene kohezije, valja biti oprezan u procjeni dometa istraživanjem prikupljenih podataka. Držimo da je njihovo iznošenje u ovom radu važno upravo poradi zahvaćanja kompleksnosti teme i njezina mjerenja zasad u samo jednoj vremenskoj točki – što zasigurno nije dovoljno za propitivanje trendova i prirode socijalnih odnosa i veza te ih treba potkrijepiti daljnjim istraživanjima tog područja.

Konceptualno ograničenje. Sva sociologijska poimanja društva temelje se na teorijsko-konceptualnim pokušajima objašnjavanja i traženja presudna utjecaja na razlike i nejednakosti među njima. Oslanjajući se na pojedine konceptualne odrednice pri dimenzioniranju društvenih struktura, gotovo se u pravilu priklanjamo pojedinim raspodjelama, zanemarujući ili umanjujući utjecaje nekih drugih. Iz toga kuta gledano, ni ovo istraživanje nije imuno na potrebu za sažimanjem složene i prirodne stvarnosti u teorijski model s manjim brojem protumačivih odnosa i dimenzija. Sukladno tomu, u radu se krenulo od tri osnovna područja (društveni odnosi, društvena povezanost i opće dobro) mjerena kroz devet dimenzija s ukupno pedeset varijabli. Pogrešno bi, međutim, bilo zaključiti da se svako od pobrojanih konceptualnih obilježja odnosi u jednakoj mjeri i u oštroj razdjelnici jedno od drugoga. U stvarnosti razgraničenja nisu toliko jasna, kao što postoje i brojne situacije u kojima se međusobno dotiču, preklapaju i isprepliću. Usto, valja imati u vidu i sve ono što smo svjesno ili ne u ovoj

konceptualizaciji ispustili, a moglo bi imati relativnu važnost u prepoznavanju i objašnjenju pojma socijalne kohezije (primjerice, moralne osobine, crte ličnosti, utjecaji socijalizacijskih procesa i sl.). Međutim, čak i najbolje provedena istraživanja i konceptualizacije ne mogu u potpunosti izbjeći spomenuta ograničenja – svako empirijsko istraživanje otkriva određeni nesklad između konceptualnih modela i istraživačkih ciljeva u odnosu na stvarnost i složenost uvjeta u kojima se provode. Tako i ovo.

7. Zaključak: Participativni potencijal socijalne kohezije

Sukladno primijenjenoj i opisanoj konceptualizaciji na deskriptivnoj razini doznali smo ponešto o većem broju osnovnih pokazatelja koji mogu poticati i osnaživati ili slabiti i priječiti proces socijalne kohezije dimenzionirane kao potencijal građana za sudjelovanje u zajednici i društvu.

Rezultati pokazuju da se u *sferi društvenih odnosa* mogu izdvojiti sljedeći nalazi. Ispitanici su se u posljednjih godinu dana najviše družili s prijateljima (65%), susjedima (30%) i s rodbinom s kojom ne žive (23%) na tjednoj ili gotovo svakodnevnoj osnovi. Većina ispitanika (70%) nije se osjećala usamljeno ili izolirano na poslu, kao ni kod kuće ili u društvu u posljednje vrijeme. Usto, većina ispitanika (65%) ima troje i više prijatelja na čiju podršku i pomoć gotovo uvijek može računati. Pridodamo li tomu još i podatak da većina ispitanika (više od 80%) smatra da se u njihovoj obitelji podupiru i pomažu jedni druge, da postoji snažan osjećaj zajedništva, da mnogo toga obavljaju zajedno i dobro se slažu, može se načelno zaključiti kako su u domeni društvenih odnosa prevalentni neformalni odnosi i usmjerenost na obitelj i sekundarne veze poput prijateljskih. Ovaj nalaz podupire i percepcija susjedstva prema kojoj je vidljivo da je oko 60% ispitanika suglasno s tvrdnjom da postoji spremnost za međusobno pomažanje među susjedima (solidarnost), da se ljudima iz susjedstva može vjerovati (oko 50%) te nešto slabija prihvaćenost tvrdnje da su odnosi među susjedima razmjerno čvrstih veza (40%).

Nadalje, oko 40% građana suglasno je da se većini ljudi može vjerovati u gradu/kraju u kojem žive. Isto toliko, oko 40% ispitanika suglasno je da se pripadnicima drugih etničkih grupa i kultura može vjerovati. Najvećem broju ispitanika (oko 90%) ne bi smetalo za susjede imati ljude različite nacionalnosti od svoje, kao ni drugačijeg političkog i vjerskog opredjeljenja, ateiste, doseljenike iz drugih dijelova Hrvatske. Nešto je niže prihvaćanje ljudi homoseksualne orijentacije (79% Rijeka, 69% PGŽ) te imigranata, izbjeglica i ljudi iz drugih zemalja i kultura (63% Rijeka, 58% PGŽ). Ukoliko koncept socijalne kohezije shvatimo kao potragu za odgovorom o postojanju potencijala za zajedničko i kolektivno djelovanje, a ne shvatimo ga kao proces raslojavanja i polarizacije, čini se da iskazani nalazi o solidarnosti, povezanosti, povjerenju i prihvaćanju različitosti pokazuju način i put jačanju tih procesa u odnosu na istraživanjem zabilježene vrijednosti.

Provedena analiza u domeni *društvene povezanosti* pokazuje kako je u oba ispitana poduzorka ispitanicima najvažniji osjećaj pripadnosti mjestu ili gradu u kojem žive (70% Rijeka, 64% PGŽ), dok im je važnost osjećaja pripadnosti Europi na začelju (50,6% Rijeka, 45,1% PGŽ). Slični su rezultati utvrđeni i ranije provedenim istraživanjima na nacionalnom uzorku (75% mjesto/grad; 51,0% Europa), pa ih se može smatrati relativno stabilnim pokazateljem pripadnosti određenoj teritorijalnoj zajednici, poglavito lokalnoj i regionalnoj. Usto, još jedan od pokazatelja koji se može osnažiti ranijim populacijskim rezultatima istraživanja jest onaj koji pokazuje izrazito nisko povjerenje u institucije u Hrvatskoj, poglavito povjerenje u izvršnu vlast. Rezultati ovog istraživanja nisu izuzetak, također pokazuju da većina ispitanika iskazuje nisko povjerenje u izvršnu vlast bilo na lokalnoj (gradonačelnik, načelnik, gradska i općinska uprava, županijska tijela), državnoj (Vlada, ministarstva, predsjednik/ca) ili europskoj razini (Europska komisija i povjerenici). Ni u jednom slučaju snažnija podrška i povjerenje u tijela izvršne vlasti ne prelaze desetak posto među ispitanom populacijom. Taj nalaz upućuje na to da u odnosu na ranije spomenute neformalne oblike interakcije i socijalne kohezije, postoji značajna insuficijencija povjerenja u formalne institucije kao katalizatore kolektivnog okupljanja i djelovanja. Ako tim rezultatima pridodamo i pitanje o različitim oblicima građanske i političke participacije kao procjene *općeg dobra* i mogućnosti utjecaja na lokalne političke odluke, teško se oteti dojmu kako upravo formalnim institucijama nedostaje ponajviše resursa u obliku preduvjeta za kolektivno djelovanje. Vidljivo je kako ispitanici iz oba poduzorka podjednako smatraju da nemaju mogućnosti utjecaja na donošenje lokalnih političkih odluka. Podaci pokazuju da daleko najveći broj njih (preko 80%) smatra kako nemaju mogućnost takva utjecaja, dok se za one koji smatraju suprotno, da jesu u mogućnosti utjecati na lokalne političke odluke, kreću ispod 15 posto. Potkrepljujući te nalaze i ponekim starijim istraživanjima i primjerima u dužem razdoblju (Karajić, 2000.), vidljivo je da se ni nakon dva desetljeća ne mijenjaju određeni tranzicijski obrasci. Posve suprotno očekivanjima, u hrvatskom je društvu sve zamjetnija erozija povjerenja u institucije kao i izrazita nemoć u percipiranoj mogućnosti utjecaja na političke odluke, što zasigurno ima određenog utjecaja na međusobne odnose i osjećaje bliskosti ili udaljenosti među ljudima.

Povežemo li sve prikazane rezultate u posve općenitu sliku, čini se da se socijalna kohezija na lokalnoj razini uspijeva zadržati više kroz uzajamne mehanizme solidarnosti, povjerenja i potpore tradicionalnih primarnih (obiteljskih) i sekundarnih (prijatelji, susjedi, rođaci izvan kućanstva) neformalnih odnosa i veza, dok je terciarna sfera (formalne institucije, udruženja i organizirane aktivnosti) manjkava i slabije prihvaćena kao čimbenik socijalne kohezije i integracije među ispitanicima. Zaključak je to koji, iako izveden iz samo jedne vremenske točke, ukazuje na sličnost s rezultatima ranijeg istraživanja (Dobrotić i Laklija, 2012.) koje također pokazuje da je Hrvatska među zemljama sa zamjetnom usmjerenošću na neformalne potporne mreže u odnosu na manje zastupljenu formalnu i institucionalnu potporu. To je, čini se, glavna odrednica i današnja slika participativnih kohezivnih procesa unutar hrvatskog društva, kako na lokalnoj, tako i na nacionalnoj razini.

Literatura

4. Bernard, P. (1999). Social Cohesion: A Critique, *Discussion Paper no.F/09*. Ottawa: Canadian Policy Research Networks.
5. Bloom, B. L. (1985). A factor analysis of self-report measures of family functioning. *Family Process*, 24 (2): 225-239. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1985.00225.x>
6. Chan, J.; Ho-Pong, T. and Chan, E. (2006). Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. *Social Indicators Research*, vol.75: 273-302.
7. Cifrić, I. i Nikodem, K. (2006). Socijalni identitet u Hrvatskoj. Koncept i dimenzije socijalnog identiteta. *Socijalna ekologija*. 15 (3): 173-202.
8. Cifrić, I.; Trako Poljak, T. i Klasnić, K. (Ur.) (2013). *Hrvatski identitet u promjeni? Relacijski identiteti 2*. Zagreb: HSD, IDIZ.
9. Cooper, L.; Knight, B. and Blackmore, S. (2005). *Društveni kapital u Hrvatskoj*. Zagreb: Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva.
10. Dobrotić, I. i Laklija, M. (2012). Obrasci društvenosti i percepcija izvora neformalne socijalne podrške u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja*, 21/1 (115): 39-58.
11. *Europsko istraživanje o kvaliteti života*. Hrvatska 2012.
12. Eurostat (2001). Dostupno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-AF-01-001>
13. Haralambos, M. i Heald, R. (1989). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus.
14. Hulse, K. and Stone, W. (2007). Social cohesion, social capital and social exclusion: a cross cultural comparison. *Policy Studies*, 28 (2): 109-128.
15. Ilišin, V. i Radin, F. (Ur.) (2007). *Mladi: Problem ili resurs*. Zagreb: IDIZ.
16. *Izvešće visoke radne skupine za socijalnu koheziju* (2008). Dostupno na: [Izvešće visoke radne skupine soc kohezija hrv.pdf >](#)
17. Ježovita, J. (2019). Komparativni pregled odgovora na pitanja u anketi Europskog istraživanja vrednota (EVS) – 1999., 2008. i 2017. *Bogoslovska smotra*, 89 (2): 225-329.
18. Karajić, N. (2000). *Politička modernizacija. Prilozi sociologiji hrvatskoga društva*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
19. Kesner-Škreb, M. (2010). Ekonomska i socijalna kohezija u Europskoj uniji. *Financial Theory and Practice*, 34 (4): 435-436.
20. Miletić, G. M.; Krnić, R. i Majetić, F. (2016). Susjedstvo i socijalna integracija: utjecaj lokalnih društvenih odnosa na percepciju socijalne kohezije u susjedstvu na primjeru Hrvatske. *Revija za socijalnu politiku*, 23 (2): 215-239.
21. Nikodem, K. i Črpić, G. (2014). O (ne)održivosti veza između povjerenja i demokracije. Analiza povjerenja u institucije u Hrvatskoj i u Europi, u: Baloban, J.; Nikodem, K. i Zrinščak, S. (Ur.) *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi. Komparativna analiza*. Zagreb: KS, KBF Sveučilišta u Zagrebu.

22. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
23. *Nova strategija i akcijski plan Vijeća Europe za socijalnu koheziju* (2010). Vijeće ministara Vijeća Europe.
24. *Pilarov barometar hrvatskog društva* (2015). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
25. Revidirana strategija socijalne kohezije Vijeća Europe (2004). *Revija za socijalnu politiku*, 11 (3-4): 383-394.
26. Sampson, R. J.; Raudenbush, S. W. and Earls, F. (1997). Neighbourhood and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277 (5328): 918-924.
27. *Social Cohesion Radar. Measuring Common Ground. An International Comparison of Social Cohesion* (2013). Germany: Bertelsmann Stiftung.
28. Šućur, Z. (2004). *Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija*. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
29. Šunderić, Ž. (1985). *Uloga institucija u stvaranju socijalne kohezije*. Beograd: Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju Univerziteta Singidunum.
30. *Vaš vodič kroz Lisabonski ugovor* (2009). Luksembourg: Ured za publikacije Europske unije. doi: [10.2775/13772](https://doi.org/10.2775/13772)
31. Weber, M. (1989). *Metodologija društvenih nauka*. Zagreb: Globus.

Programme Rijeka 2020 European Capital of Culture Measuring Social Cohesion

Nenad Karajić

*Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Sociology, Zagreb, Croatia
e-mail: nkarajic@ffzg.hr*

Abstract

The purpose of this paper is to provide the professional and the broader interested public with a general insight into the conceptual model and the first data on some aspects of social cohesion on the example of a local community: the City of Rijeka and Primorje-Gorski Kotar County. The theoretical framework is based on the modification of the Social Cohesion Radar (SCR), an international comparison of social cohesion from 2013, developed by the Bertelsmann Stiftung. Three basic areas (social relations, social connectedness and the common good) were measured through nine dimensions with a total of fifty variables. Two alternate dimensions were also used in the conceptualization and operationalization of the concept: the modification of the social cohesion and trust scale (Sampson, Radenbush and Earls, 1997) and self-report measures of family functioning (Bloom, 1985). The analysis is based on data from a survey conducted in 2019 by a computer-assisted personal interview technique on random and representative samples of citizens of Rijeka and the Primorje-Gorski Kotar County. The samples were constructed as stratified random samples of citizens over 16 years of age from Rijeka (N=410) and Primorje-Gorski Kotar County (N=425). The results of the initial research are based on descriptive statistics and processing data. In accordance with such an approach, a greater number of basic indicators have been recognized which can encourage and strengthen or weaken and hinder the process of social cohesion, dimensioned as the potential of citizens to participate in the community and society. By connecting all the presented results in a completely general picture, it seems that social cohesion at the local level manages to retain itself more through mutual mechanisms of solidarity, trust and support of traditional primary (family) and secondary (friends, neighbours, relatives living outside of the households) of informal relationships and connections, while the tertiary sphere (formal institutions, associations and organized activities) is deficient and less represented as a factor of social cohesion and integration among respondents.

Key words: social cohesion, social relations, connectedness, common good, programme Rijeka 2020 European Capital of Culture.